

על האמת ועל השלום,

מערך שיעור מלווה ידיעון אחריות

יום הזיכרון לרצח ראש הממשלה יצחק רבין תשע"ח.

מטרות:

1. ברור אופנים שונים לניהול שיח אחראי בנושאים הנתונים במחלוקת.
2. היכרות עם המושג 'אתיקה של אחריות'.

קהל היעד: תלמידי התיכון.

משך הזמן: שעה וחצי – שעתיים.

ראצינול:

לקראת יום הזיכרון לראש הממשלה, יצחק רבין, מתאפיין חלק לא מבוטל מן הדיון הציבורי באשמה: מי אמר למי על מי ומדוע. אשמה אותה מטילים, מטיחים, זורקים כמו תפוח אדמה לוחט מן הצד האחד לשני. על ברכיו של שיח האשמה גדל דור 'אשר לא ידע' את רצח רבין, שסופג את הרושם שנושאים המבוגרים, ומתחנך על ברכיו. אנחנו מציעים להתבונן ביום הקשה הזה באמצעות תמונת הראי של האשמה – באמצעות האחריות, ולברר כיצד ניתן לנהל שיח אחראי גם בנוגע לנושא הכאוב של רצח ראש הממשלה. משג היסוד עליו מתבסס מערך השיעור הוא האתיקה של האחריות. עוד על המושג תוכלו לקרוא בידיעון אחריות. אזהרת מסע: המונח 'אתיקה של אחריות' עשוי להתקבל באופן ביקורתי על ידי תלמידים בגיל ההתבגרות, מאחר ויש בו יסוד של ריכוך עמדות מתוך התגמשות עם המציאות.

מהלך:

1. להקרין את הקריקטורה שיצר שי צ'רקה ערב רצח ראש הממשלה.¹

¹ [הקריקטורה מתפרסמת בהסכמתו המבורכת של שי צ'רקה.

2. לבקש מהתלמידים:

- לכתוב מה הם רואים בקריקטורה.
- לשתף בזוגות: מחשבה שעולה בראשם לנוכח הקריקטורה.
- לבחור מילה אחת המתארת את אופי השיח ערב רצח ראש הממשלה ולשתף במליאה.

3. להסביר: השיח בחברה הישראלית, מכל צדי המתרס, מאופיין לעיתים על ידי התבטאויות קצה ושפה בוטה ולעיתים אף אלימה. על פי העיתונאי יאיר שלג, שיח כזה נולד דווקא מתוך דאגה כנה לעתיד המדינה והחברה ומתוך תחושת אחריות ומעורבות עמוקה, אולם האם ניתן לנהל שיח מעודן יותר?

4. להציע: המושג 'אתיקה של אחריות' אותו טבע ההוגה מקס ובר, עשוי להציע כלי לניהול שיח באופן אחראי.

להסביר את שני המושגים הבאים:

'אתיקה' הינו מונח השייך לפילוסופיה של המוסר ומבקש לברר, מהו המעשה הראוי. 'אתיקה של אחריות': מבקשת לברר מהו המעשה המוסרי לא רק באופן תיאורטי אלא גם תוך התבססות על התוצאות וההשלכות של מעשה זה. האתיקה של האחריות מניחה כי יש לקחת בחשבון את כל הקלקולים, הפגמים וההתפתחויות שהמציאות הרוחשת עשויה לזמן ולא לחשוב על המעשה הטוב רק בתנאי המעבדה של המציאות האופטימלית. דוגמה טובה ל'אתיקה של אחריות' היא הפער בין מצע המפלגות ובין ההסכמים הקואליציוניים. בזמן הבחירות, כל מפלגה מציגה את עמדותיה באופן הראוי ביותר בעיניה, ולעיתים תוך חידוד ההבדלים בין עמדות אלה למצע המפלגות אחרות. אולם, בעת כינון הממשלה, על מנת לשבת יחד ולהתחיל לעבוד, ראשי המפלגות נאלצים להתגמש ולהביא בחשבון מערך רחב יותר של ערכים ושיקולים. (בכיתות חזקות ניתן לבקש מהתלמידים לחשוב על דוגמאות נוספות למעשים ראויים הנבחנים על בסיס 'אתיקה של אחריות')

5. להסביר:

בזמן ניהול דיון בנושאים שיש לגביהם מחלוקת עמוקה, קשה מאוד לא ללכת עד הקצה עם העמדות שלנו, ולהטיח בצד השני האשמות קשות או ביקורת נוקבת. כיצד מנהלים דיון אחראי גם לגבי נושאים כואבים או בווערים הנמצאים על הפרק? תשובה לשאלה ניתן לקבל מתיאור הגמרא את מחלוקת בית שמאי ובית הלל, מחלוקת שהפכה לאב טיפוס במסורת היהודית:

לקרוא יחד עם התלמידים את שני המקורות, ולבקש מהם לנסח עקרונות לניהול שיח אחראי (מבוסס אתיקה של אחריות) בשעת מחלוקת:

אמר רבי אבא אמר שמואל:

שלוש שנים נחלקו בית שמאי ובית הלל,
 הללו אומרים הלכה כמותנו והללו אומרים הלכה כמותנו.
 יצאה בת קול ואמרה: אלו ואלו דברי אלהים חיים הן, והלכה כבית הלל.
 וכי מאחר שאלו ואלו דברי אלהים חיים מפני מה זכו בית הלל לקבוע הלכה כמותן –
 מפני שנוחין ועלובין היו, ושונים דבריהן ודברי בית שמאי.
 ולא עוד אלא שמקדימין דברי בית שמאי לדבריהן.
 (תלמוד בבלי מסכת עירובין דף יג עמוד ב)

"אף על פי שאלו אוסרין ואלו מתירין אלו פוסלין ואלו מכשירין
 לא נמנעו בית שמאי מלישא נשים מבית הלל
 ולא בית הלל מבית שמאי"
 (יבמות א משנה ד)

תשובות אפשריות הן:

- לקחת בחשבון את עמדת האחר ואף לחזור עליה
 ("שונים דבריהן ודברי בית שמאי...מקדימין")
- דיון מכבד ונעים
 ("נוחין ועלובין הן")
- היכולת להמשיך לחיות זה לצד זה למרות חילוקי הדעות,
 הדיון נעשה באופן שהמחלוקת איננה מעכירה
 את מערכת היחסים.
 ("לא נמנעו מלישא נשים..").

6. סיכום:

לציין: שיח מבוסס אתיקה של אחריות תובעני, אולם אפשרי בהחלט.
 כיצד זה נראה במציאות?
 דוגמה טובה היא החיים המשותפים בשכונת הגבעה הצרפתית בירושלים,
 שכונה בה גרים זה לצד זה שכנים בעלי עמדות שונות ואף מנוגדות.

להקרין את הסרט 'הגבעה הצרפתית מפגש קצוות' תאגיד השידור הציבורי:

https://www.youtube.com/watch?v=hi_mtucfws0&list=PLva6qDUTarp9h-tFbQVm6muYHZeD14W_6

לבקש מהתלמידים לזהות דרכי התנהלות אחראים במפגש השכונתי.